

1b

**Leuvense bijdragen
Leuven contributions in
linguistics and philology**

tijdschrift voor germaanse filologie
jaargang 83(1994)
jaarinhoud

R.G. VAN DE VELDE, Text and Thinking. On some roles of thinking in text interpretation (rec. F.G. DROSTE). 92-94
M. VAN DER VOORT, Van serpentes met venen. Jacob van Maerlants boek over slangen hertaald en van herpetologisch commentaar voorzien (rec. W.L. BRAEKMAN). 523-524
M. VAN DER WAL, Geschiedenis van het Nederlands (rec. J. VAN LOON). 122-124
H. WELDMER, Die Mundart von Barchfeld an der Werra (rec. R. HILDEBRANDT). 118-119
Wörterbuch der mittelhochdeutschen Urkundensprache auf der Grundlage des Corpus der altdeutschen Originalurkunden bis zum Jahre 1300. Erster Band, 5. bis 8. Lief. (rec. J. SPLETT) 374-380

Aankondigingen 575-577

Kroniek 425-429, 569-574

Inhoud van tijdschriften 559-568

Productiviteitsveranderingen: de adjectieven op *-lijk* en *-baar*

Matthias HÜNING & Ariane VAN SANTEN

Inleiding⁽¹⁾

De volgende afleidingen op *-baar* vertegenwoordigen in het Nederlands een productief woordvormingsprocédé:

- (1) *aanvaardbaar, leverbaar, toepasbaar; onbestuurbaar, onpeilbaar, ontelbaar* enz.

Het zelfstandig naamwoord dat door zo'n adjectief gemodificeerd wordt, heeft in de corresponderende zin de syntactische functie 'object':

- (2) A aanvaardt B - B is aanvaardbaar // een aanvaardbaar B

We noemen deze adjectieven daarom objectmodificerend.

Daarnaast kent het Nederlands ook objectmodificerende adjectieven op *-lijk*, zoals:

- (3) *verwerpelijk, wenselijk, bespottelijk; onaannemelijk, onbeschrijf(e)lijk, onoverwinnelijk*

In tegenstelling tot de categorie deverbale adjectieven op *-baar* is de categorie op *-lijk* gesloten: nieuwe deverbale adjectieven op *-lijk* worden niet meer gevormd.

Naast het verschil in productiviteit is er nog een tweede verschil: terwijl de productieve categorie op *-baar* gekenmerkt wordt door een homogene semantische relatie tussen afgeleid adjectief en basiswerkwoord, vormen de adjectieven op *-lijk* een heterogene groep: in lang niet alle gevallen vervult het gemodificeerde zelfstandig naamwoord in een corresponderende zin de

(1) Dit artikel is een sterk uitgebreide versie van Hüning & Van Santen (1993); het komt voort uit een werkgroep die wij samen met prof. P.G.J. van Sterkenburg in het studiejaar 1991/92 aan de RUL gegeven hebben. Onze bijzondere dank gaat naar Johan Taeldeman die bereid was om op een zonnige middag in Gent met ons over dit onderwerp (dat toch ook 'zijn onderwerp' is) te praten.

objectsfunctie. Wij leggen in dit artikel tussen deze twee observaties een causale relatie. We zoeken met andere woorden een verklaring voor het produktiviteitsverlies van de categorie op *-lijk* in de heterogene (semantische) relatie van deze adjectieven met hun basiswoorden. Daarmee sluiten we aan bij eerdere observaties van bijvoorbeeld Taeldeman (1985).⁽²⁾

We geven nu eerst in paragraaf 1 een overzicht van de relaties die adjectieven op *-lijk* en *-baar* in het huidige Nederlands hebben met hun basiswerkwoorden. Eerder is door Van Marle (1988) onderzoek gedaan naar produktiviteitsveranderingen bij de deverbale adjectieven op *-lijk* en *-baar* die het object modifieren. Zijn hypothese is, dat de oorzaak van het produktiviteitsverlies van de categorie op *-lijk* ligt in een betekenisomstandigheid dat leden van deze categorie gemeenschappelijk hebben, en waarin zij verschillen van de categorie op *-baar*. Anders dan Van Marle (1988), menen wij dat objectmodificerende adjectieven op *-lijk* en *-baar* niet verschillen in hun categoriale waarde, een standpunt dat we in de tweede paragraaf van dit artikel zullen toelichten. In paragraaf 3 presenteren we een alternatieve hypothese met betrekking tot het produktiviteitsverlies van de categorie op *-lijk*. In oudere fasen van het Nederlands kunnen we ontwikkelingen aanwijzen die ons inziens geleid hebben tot het produktiviteitsverlies van de deverbale categorie op *-lijk* en de opkomst van die op *-baar*.

1. De semantische relaties van adjectieven op *-lijk* en *-baar* met hun basiswerkwoorden in het hedendaags Nederlands

1.1. De semantische relaties van *-lijk*-adjectieven met hun basiswerkwoorden

De deverbale *-lijk*-adjectieven hebben in principe twee betekenisomstandigheden: een actieve ('kunnende X-en', 'kan X-en') of een passieve ('kunnende ge-X-d worden', 'kan ge-X-d worden')⁽³⁾. Deze betekenissen corresponderen met verschillende types basiswerkwoorden en met verschillende (semanti-

(2) Deze semantische heterogeniteit wordt trouwens ook door Van Marle (1988) kort gesignaleerd, maar volgens hem zijn het andere factoren "die een doorslaggevende rol hebben gespeeld bij het verloren gaan van de produktiviteit van de deverbale adjectieven op *-lijk*" (345).

(3) We nemen hier de gangbare omschrijving van de 'actieve' betekenis over, maar we willen erop wijzen dat het modale element (in de omschrijving uitgedrukt door 'kunnen') vaak ontbreekt. Zo is bijvoorbeeld *smakelijk eten* niet 'eten dat kan smaken', maar 'eten dat smaakt'. En *onophoudelijk gezeur* is 'gezeur dat niet ophoudt'.

sche) rollen van de nomina die door het afgeleide adjectief gemodificeerd worden. Voor de beschrijving van de deverbale *-lijk*-afleidingen kan men dus niet volstaan met een syntactische analyse van de basiswerkwoorden, maar moet men rekening houden met semantische aspecten.

Het hedendaags Nederlands kent de volgende mogelijkheden (vgl. hiervoor ook het WNT-artikel over *-lijk*, Taeldeman 1985 en Van der Putten 1986):

- (4) intransitief basiswerkwoord; subjectmodificerend

A X-t - A is X-lijk

veranderlijk weer
bederfelijk voedsel
mensen zijn sterfelijk
onophoudelijk gezeur

Deze *-lijk*-adjectieven van intransitieve werkwoorden modifieren een nomen dat in een corresponderende zin als subject fungeert. De werkwoorden in kwestie zijn over het algemeen werkwoorden die een 'verandering van toestand' uitdrukken (Aktionsart: 'perfectief', 'mutatief'). De semantische functie van het subject dat de verandering ondergaat wordt meestal met de term 'Experiencer' (Taeldeman 1985:95) of 'Processed' (Dik 1989:101) aangeduid.

- (5) transitief basiswerkwoord; subjectmodificerend

A X-t B - A is X-lijk

een aanstekelijk lachje
een vermakelijk verhaal
een verleidelijk voorstel
onverkwikkelijke gesprekken

De transitieve werkwoorden die corresponderen met het afgeleide adjectief, verwijzen niet naar een (bewuste) handeling van een Agens, maar naar een gebeuren, een proces dat uitgaat van iemand of iets, zonder dat deze entiteit het proces kan controleren. Dit geldt ook voor subjecten die [+menselijk] zijn: *een aantrekkelijk meisje* is niet een meisje dat bewust handelt en iemand of iets *aantrekt*, maar het *aantrekken* is een proces dat door het meisje niet gecontroleerd wordt, m.a.w. het meisje kan het ook niet helpen dat het *aantrekkelijk* gevonden wordt.

Het subject van deze werkwoorden noemen we, ter aanduiding van zijn semantische functie, 'Force' (vgl. Taeldeman 1985:95 en Dik 1989:101). Het object van zo'n werkwoord verwijst naar de entiteit die het proces ondergaat. Het heeft de semantische functie 'Patients' of 'Goal' (Dik 1989:

103). Dit object is bijna altijd [+menselijk].

- (6) transitief basiswerkwoord; objectmodificerend

A X-t B - B is X-lijk

een beminnelijk kind
een verwerpelijk idee
wenselijk gedrag
een bespottelijke vent
een onbegrijpelijk verhaal
een onoverwinnelijke tegenstander

Deze groep bevat afleidingen van transitieve werkwoorden, die (semantisch gezien) over het algemeen een Agens als subject hebben en een Goal als object. De Goal kan zowel [+menselijk] als [-menselijk] zijn.

Deze beschrijving suggereert dat *-lijk*-adjectieven niet willekeurig kunnen worden gebruikt om nu eens het subject en dan weer het object van het corresponderende werkwoord te modificeren. Er lijkt sprake te zijn van een semantisch gemotiveerde systematiek:

Als het subject van het corresponderende werkwoord de semantische functie Processed of Force heeft, dan modificeert de *-lijk*-afleiding het subject. Als het subject daarentegen een Agens is, dan modificeert het adjectief het object.

Deze regelmaat is echter zeker niet waterdicht. Objectmodificatie komt namelijk incidenteel ook voor bij werkwoorden die geen Agens-subject hebben. Zo is het subject van het transitieve *erven* een Experiencer (of Processed), en toch wordt in bijv. *een erfelijke ziekte* het object gemodificeert. Bovendien wordt van een intransitief, agentief werkwoord ook wel eens een subjectmodificerend adjectief afgeleid. Een adjectief als *klagelijk* is daar een voorbeeld van. Vergelijk *een klagelijk meisje*, waar *meisje* de semantische functie Agens heeft bij het werkwoord *klagen*. Ook dit is in strijd met de beschreven systematiek.

Problematisch zijn in dit opzicht ook een paar adjectieven op *-lijk* die afgeleid zijn van een transitief werkwoord, en die (tenminste volgens Van Dale 1984) zowel subject- als objectmodificerend zijn.

(7)	subjectmodificerend	objectmodificerend
	<i>een begrijpelijk kind</i>	<i>een begrijpelijke reactie</i>
	<i>een besmettelijke ziekte</i>	<i>een besmettelijke kleur</i>
	<i>een verachtelijke blik</i>	<i>een verachtelijk persoon</i>

Bij *verachtelijk* en *besmettelijk* kunnen we misschien nog uitgaan van een basiswerkwoord met twee betekenissen, waarvan de ene een Force-subject heeft (*verachtelijke blik*, *besmettelijke ziekte*) en de andere een Agens-subject (*verachtelijk persoon*, *besmettelijke kleur*). De adjectieven zouden dan voldoen aan de geconstateerde regelmaat. Maar hoe zit het bij *begrijpelijk*?

- (8) (a) het kind begrijpt iets/veel/alles → een begrijpelijk kind
 (b) het kind begrijpt mijn reactie → een begrijpelijke reactie

Heeft *het kind* in (8a) soms een andere semantische functie dan in (8b)? Vergelijk in dit verband ook het volgende:

- (9) (a) de jongen bemint het meisje → een beminnelijk meisje
 (b) het meisje trekt de jongen aan → een aantrekkelijk meisje

Is het subject in (9a) actiever, meer Agens dan het subject van (9b)? Het blijkt ontzettend lastig dergelijke verschillen te verantwoorden in termen van semantische functies van de werkwoordsargumenten. Vooral als het subject naar een persoon verwijst (dus [+menselijk] is), is de grens tussen de verschillende semantische categorieën niet scherp.⁽⁴⁾

Samenvattend: de semantische relaties tussen basiswerkwoord en *-lijk*-adjectief in het hedendaags Nederlands zijn tot op grote hoogte regelmatig en kunnen worden verantwoord met behulp van de semantische functies van de werkwoordsargumenten. Dat deze regelmaat niet absoluut is, mag ons niet verbazen: we hebben immers te maken met een improductief procédé.

1.2. De semantische relaties van *-baar*-adjectieven met hun basiswerkwoorden

De produktieve categorie deverbale adjectieven op *-baar* betreft adjectieven als *toepasbaar* die zijn afgeleid zijn van een transitief werkwoord en die een 'passieve' betekenis hebben, die men kan parafraseren als: 'kunnende ge-X-d worden', 'kan ge-X-d worden'. Zoals in de inleiding al opgemerkt, modificeren deze adjectieven een nomen dat in een corresponderende zin als object

(4) Van der Putten (1986:187) komt tot de volgende systematiek: een adjectief op *-lijk* modificeert het argument dat [-menselijk] is, of, indien [+menselijk], in elk geval géén Agens. In *een gemakkelijke hofnar* moet *hofnar* derhalve opgevat worden als een Force. We zouden dan in *een klagelijk meisje* en *een begrijpelijk kind* ook gevallen van modificering van een niet-agentief subject moeten zien. Nemen we hier subjecten aan die Agens zijn, dan wijken deze adjectieven af van de door Van der Putten gevonden regelmaat. In paragraaf 3 zullen we zien in hoeverre we hier te maken hebben met overblijfsels van een niet meer vigerende systematiek.

fungeert. De correlerende werkwoorden hebben een Agens als subject en een Goal, al dan niet menselijk, als object.

Tot deze groep rekenen wij ook adjectieven van het type *beschikbaar*, *leefbaar*, *onontkoombaar* die strikt genomen niet van een transitief werkwoord afgeleid zijn, maar die (qua betekenisstructuur) toch tot dezelfde categorie behoren (vgl. *over de ruimte kan beschikt worden* → *een beschikbare ruimte*; vgl. in dit verband ook de recente nieuwvorming *studeerbaar*: *een studeerbaar doctoraalprogramma*).

Daarnaast bestaan er ook *-baar* adjectieven van 'echte' intransitieve werkwoorden. Deze hebben een 'actieve' betekenis ('kunnende X-en', 'kan X-en') en zijn subjectmodificerend: bijv. *vloeibare*, *ontploffbare stoffen*. De intransitieve werkwoorden in kwestie hebben dezelfde semantische eigenschappen als de werkwoorden die correleren met de adjectieven op *-lijk* van het type *veranderlijk*, en ook het subject dat de verandering ondergaat vervult dezelfde semantische rol (Experiencer). Deze adjectieven behoren echter niet tot een produktieve categorie: volgens Van Marle (1990a:18) maken dergelijke adjectieven deel uit van "een niet uitbreidbare groep van nog geen twintig gebruiksgevallen." In het huidige Nederlands worden evenmin op basis van transitieve werkwoorden adjectieven op *-baar* gevormd met een actieve betekenis die het subject modificeren.

Van Marle wijst er in een aantal publikaties (Van Marle 1989, 1990a, 1990b) op, dat *-baar* in vooral de 18de en 19de eeuw wel degelijk werd gebruikt om subjectmodificerende adjectieven (met actieve betekenis) te vormen. Dit gebeurde niet alleen op basis van intransitieve (*sterfbaar*), maar incidenteel ook op basis van transitieve werkwoorden (*bedriegbaar*).⁽⁵⁾ Deze vormen van 'experimental coining' (Van Marle 1989:227) drongen echter niet door tot de algemene taal, zodat daar sprake is van een duidelijke systematiek, een eenduidige semantische relatie tussen basiswerkwoord en afgeleid adjectief.

2. De semantiek van objectmodificerende adjectieven op *-lijk* en *-baar*

2.1. De notie 'inherente eigenschap'

Zoals eerder opgemerkt door Taeldeman (1985) en Van Marle (1988), heeft de categorie op *-baar* slechts een deel van de functies van die op *-lijk* overgenomen, namelijk waar het gaat om adjectieven die het object modificeren.

Van Marle beperkt zich in zijn analyse van de produktiviteitsveranderingen van de categorieën op *-lijk* en *-baar* tot deze objectmodificerende adjectieven. De oorzaak van het verlies van produktiviteit van de categorie op *-lijk* zoekt hij in het betekenismoment dat leden van deze categorie gemeenschappelijk hebben en waarin zij verschillen van de categorie op *-baar*, namelijk de aanduiding van een inherente eigenschap van de zaak waarop ze betrekking hebben. Volgens Van Marle (1988:350), hebben de deverbale afleidingen op *-lijk* als gemeenschappelijk betekenismoment de aanduiding van inherente eigenschappen, d.w.z. "eigenschappen (...) die rechtstreeks voortvloeien uit de geaardheid ('het wezen') van het object waar het adjectief betrekking op heeft en die hiermee bijgevolg onvervreemdbaar verbonden zijn". Hoewel wij erkennen op de notie 'inherente eigenschap' (nog) onvoldoende greep te hebben, willen wij toch bij het gebruik dat Van Marle ervan maakt een aantal kritische kanttekeningen plaatsen.

Van Marle neemt deze categoriale waarde aan voor alle deverbale adjectieven op *-lijk*, d.w.z. zowel de adjectieven die het object als de adjectieven die het subject modificeren. Nu zijn de voorbeelden die hij geeft van woorden die een inherente eigenschap aanduiden voornamelijk subjectmodificerende adjectieven, zoals *aantrekkelijk*, *aanlokkelijk*, *verlokkelijk*, *verleidelijk*, *rekkelijk*, die niet concurreren met de objectmodificerende adjectieven op *-baar*. Naar het ons voorkomt zijn het deze subjectmodificerende adjectieven die in verband kunnen worden gebracht met een inherente eigenschap. Terwijl de objectmodificerende adjectieven een eigenschap aanduiden die inhoudt dat een persoon of zaak als Goal betrokken is bij de handeling van een Agens, duiden de subjectmodificerende adjectieven, zoals we in 1.1. gezien hebben, in het huidige Nederlands over het algemeen een eigenschap aan die aangeeft dat een persoon of zaak als Processed of Force betrokken is bij een verandering van toestand of een niet-gecontroleerd gebeuren. Wij achten het mogelijk dat daarom adjectieven uit deze tweede groep, maar dan ook alleen deze, de interpretatie krijgen, dat de bedoelde eigenschappen 'inherent' zijn aan de entiteit waarop zij betrekking hebben.⁽⁶⁾

Dat de objectmodificerende adjectieven op *-lijk* geen inherente eigenschappen aanduiden, blijkt ook uit een vergelijking met de corresponderende *-baar* adjectieven, waarvan zij volgens ons op categoriaal niveau niet in betekenis verschillen. Voor Van Marle's hypothese, dat de categorie op *-baar* de plaats van de improductief geworden categorie op *-lijk* heeft overgenomen, is

(5) Beide afleidingen zijn afkomstig van *Bilderlijk*, volgens Van Marle (1990a:18/9) "de absolute kampioen van dit type formaties". Vergelijk in dit verband ook Koelmans (1981:338).

(6) Van Marle (1988:345) blijkt zich overigens ook bewust van een verband, maar preciseert dat niet op de manier waarop wij dat doen: "Met het feit dat de adjectieven op *-lijk* inherente eigenschappen aanduiden hangt samen, dat de mens als een de handeling beïnvloedende factor a.h.w. buiten spel wordt gezet."

cruciaal, dat er tussen beide categorieën een semantisch verschil bestaat. De adjectieven op *-baar* hebben volgens hem inderdaad een andere categoriale waarde, waarbij van een inherente eigenschap geen sprake is. Dit categoriale semantische verschil tussen de adjectieven op *-lijk* en op *-baar* illustreert Van Marle als volgt. Als gevolg van hun 'inherente eigenschap'-aanduiding, zijn adjectieven op *-lijk* niet of moeilijk te combineren met zinsneden als 'op dit moment', 'onder de gegeven omstandigheden': *een onder de gegeven omstandigheden aanbiddelijk kind* of *een op dit moment beminnelijke man* acht hij semantisch afwijkend (345), maar *een op dit moment onuitblusbaar vuur* is dit volgens hem in het geheel niet (351). Wij hebben echter de indruk dat er ook nogal wat adjectieven op *-baar* zijn, waarbij de combinatie met deze zinsneden op z'n minst vreemd is: ? *een onder de gegeven omstandigheden onberekenbaar karakter*, ? *een op dit moment draagbare radio*, terwijl anderszijds *een (voor mij) op dat moment onverdragelijke herrie* en *een onder de gegeven omstandigheden aanzienlijke voorsprong* ons heel gewoon voorkomen.

Sommige adjectieven op *-baar* zijn te beschouwen als opvolger van een oudere afleiding op *-lijk* (mndl. *-lijc*). Vergelijk:

(10)	Middelndl.		mod. Ndl.
	<i>bewiselijk</i>	→	<i>bewijsbaar</i>
	<i>drincelijk</i>	→	<i>drinkbaar</i>
	<i>leselijk</i>	→	<i>leesbaar</i>
	<i>etelijk</i>	→	<i>eetbaar</i>

Tussen afleidingen als *drincelijk* en *etelijk* en hun opvolgers *drinkbaar* en *eetbaar* hebben we geen betekenisverschil kunnen constateren. Ook hierin zien wij een aanwijzing voor een identieke categoriale waarde van de categorie adjectieven op *-baar* als opvolger van de objectmodificerende adjectieven op *-lijk*. Hoewel we in 2.3. uitvoeriger eventuele betekenisverschillen tussen van eenzelfde werkwoord afgeleide adjectieven op *-lijk* en *-baar* in het hedendaags Nederlands zullen bespreken, willen we hier ter afsluiting al op één geval ingaan.

Eén van de belangrijkste voorbeelden van Van Marle is het doublet *ongeneselijk* - *ongeneesbaar*: "*een ongeneselijke ziekte* is een ziekte die als kenmerkende eigenschap heeft dat genezing onmogelijk is, tot welke medicijnen of artsen men ook zijn toevlucht neemt". Het gaat hier m.a.w. om "een 'het wezen' van de zaak in kwestie betreffende eigenschap" en daarin ligt het verschil met *een ongeneesbare ziekte* (Van Marle 1988:345 en 351; hij baseert zich hier waarschijnlijk op het verschil zoals het WNT IV:1506-7 dat formuleert voor *geneeslijk* en *geneesbaar*). Mogelijk is deze observatie

juist.⁽⁷⁾ Het is echter heel goed mogelijk, dat *ongeneselijk* niet als een object-modificerend adjectief naast het transitieve *genezen* moet worden opgevat, maar als een afleiding van het intransitieve werkwoord *genezen*, waarvan het gemodificeerde subject (*ziekte*) de semantisch rol van Force vervult. Met andere woorden, in *een ongeneselijke ziekte* zou de afwezigheid van een Agens de oorzaak kunnen zijn van de interpretatie dat artsen of medicijnen geen greep op de ziekte hebben, dat 'uit de aard der ziekte' voortvloeit dat deze niet geneest.

2.2. Semantische specialisatie van adjectieven op *-lijk* en *-baar*

Volgens Van Marle (1988:346) is er bij de adjectieven op *-lijk* sprake van semantische diversiteit op lexicaal niveau, die "de systematiek op morfologisch niveau (doet) vervagen", hetgeen uiteindelijk tot het verlies van de produktiviteit van deze categorie heeft geleid. Hij concludeert tot deze diversiteit op grond van een aantal betekenisontwikkelingen die zich voordoen bij de adjectieven op *-lijk* en die volgens hem bij de adjectieven op *-baar* niet of in veel geringere mate optreden; hij voert deze ontwikkelingen terug op de categoriale waarde van de adjectieven op *-lijk*. Volgens ons is dit verschil niet principieel: bekijken we gebruiksgevallen van adjectieven op *-baar* nader, dan blijkt dat zich daarbij vormen van semantische specialisatie voordoen die veel overeenkomst vertonen met die van de adjectieven op *-lijk*. We bespreken nu deze drie ontwikkelingen voor beide categorieën adjectieven.

a) Incorporatie van de afgeleide implicatie in de betekenis van het adjectief.

In bijvoorbeeld *een aantrekkelijke vrouw* is de betekenis primair 'knap, mooi', en is de betekenis van het basiswerkwoord enigszins op de achtergrond geraakt. Sterker is dat het geval bij *onberispelijk*, waarvan de betekenis zich ontwikkeld heeft tot 'perfect' (Van Marle 1988:347).

Bij adjectieven op *-baar* treffen we deze betekenisontwikkeling volgens ons ook aan. Zo betekent *leesbaar* in de combinatie *een leesbaar boek* niet 'een boek dat gelezen kan worden', maar 'een boek dat aangenaam om te lezen is'; ook is het mogelijk, dat de betekenis van het werkwoord dat aan

(7) De positie van *ongeneesbaar* is te zwak om daarover een definitieve uitspraak te doen: in de 'Taalbank Hedendaags Nederlands' van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie in Leiden komt het slechts 3 maal voor, *ongene(e)s(e)lijk* 162 maal. Slechts één keer wordt *ongeneesbaar* gezegd over een ziekte, nl. *eene leverkwaal (...), welke ongeneesbaar is* (INL tekst 133, p.74), de beide andere keren is sprake van een min of meer overdrachtelijke betekenis, nl.: *een ongeneesbaar verdriet* (INL tekst 508, p.208) en: *een potsierlijke regering en een ongeneesbaar vorstenhuis* (INL tekst 242, p. 205).

dit adjectief ten grondslag ligt enigszins op de achtergrond raakt, namelijk bij de interpretatie 'een goed, vlot geschreven boek (dat daarom prettig om te lezen is)'; vergelijk ook:

- (11) alles wat Kafka tot zo'n uitzonderlijk leesbaar en lezenswaardig schrijver maakt (INL tekst 31, p. 147).

Een betaalbaar restaurant is niet zo zeer 'een restaurant dat betaald kan worden', maar 'een restaurant waar het eten niet te duur, de prijs waard is'; *een betwistbare stelling* kan in elk geval ook betekenen 'een zwakke stelling, waarvoor niet of nauwelijks argumenten te geven zijn'. *Een merkbaar verschil* is 'een duidelijk verschil', zoals *een verwaarloosbaar verschil* 'een gering, onbeduidend verschil' is; een *kwetsbare positie* is 'een positie die niet sterk is'; *een onkreukbaar mens* is 'een integer mens', en de betekenis van het werkwoord *kreuken* is ver weg.

b) Het ontstaan van modale lezingen.

Een aantal adjectieven op *-lijk* drukt niet louter een mogelijkheid uit, maar een wenselijkheid, noodzakelijkheid of verplichting. Bijvoorbeeld *een verwerpelijk gedrag* is een gedrag dat verworpen móet worden.

Ook bij adjectieven op *-baar* komen, meer dan incidenteel, interpretaties voor waarbij niet zozeer sprake is van een kunnen, als wel een wensen of moeten. Bijvoorbeeld: *strafbaar feit*, 'moet bestraft worden'; *betaalbare wissel* ('moeten'); *een ontoelaatbaar gebrek aan privacy*, 'mag niet toegelaten worden'; *onderscheid naar sekse is onaanvaardbaar*, 'mag niet aanvaard worden'; *het briefgeheim is onschendbaar*, 'mag niet geschonden worden'; *de bonden vinden dat voorstel onbespreekbaar*, 'vinden dat dat voorstel niet besproken mag worden'.

c) Een metaforische interpretatie als gevolg van een 'bij wijze van spreken' interpretatie.

Bijvoorbeeld *ondraaglijke pijn* is 'pijn die bij wijze van spreken niet gedragen kan worden'. Deze interpretatie treedt alleen op bij de met *on-* geprefigeerde adjectieven en leidt veelal tot een graadaanduidende betekenis (zie ook Taeldeman 1985:96).

Van Marle merkt zelf al op, dat deze interpretatie eveneens bij de adjectieven op *-baar* optreedt, en ook hier uitsluitend bij de met *on-* geprefigeerde adjectieven, zij het op minder grote schaal. Een *onbedwingbare neiging* is 'een neiging die bij wijze van spreken niet bedwongen kan worden', *een onaantastbare positie* is 'een positie die bij wijze van spreken niet aangetaast kan worden'. Bij dergelijke adjectieven op *-baar* treffen we ons inziens eveneens de (verdere) ontwikkeling naar graadaanduiding aan, die Van Marle exclusief acht voor adjectieven op *-lijk*. Bijvoorbeeld in *een onvoorstelbare*

rotzooi ('zeer veel'), *een onafzienbare ellende* ('enorm'), *een ontelbaar aantal bochten* ('zeer groot').

Aangezien bij de adjectieven op *-lijk* en *-baar* dezelfde semantische ontwikkelingen optreden, is het niet juist die in het ene geval wel (*-lijk*) en in het andere niet (*-baar*) te relateren aan de uitdrukking van een inherente eigenschap. Van Marle verwijst ter verklaring van de 'bij wijze van spreken' lezing van adjectieven op *-baar* — de enige betekenisontwikkeling die hij bij deze adjectieven aanneemt — naar het vermogen van *alle* (gelede en ongelede) woorden tot metaforische betekenisuitbreiding. Dat maakt de herleiding van dezelfde eigenschap bij de adjectieven op *-lijk* op een specifieke categoriale waarde echter minder dwingend.

Het is ook niet nodig om ter verantwoording van de gesignaleerde betekenisontwikkelingen een beroep te doen op de categoriale waarde 'inherente eigenschap'; het gaat volgens ons om semantische mogelijkheden die enerzijds voortvloeien uit het semantisch aspect dat leden van de woordklasse 'adjectieven' kenmerkt, en die anderzijds eigen zijn aan *alle* noemende woorden.

Zoals bij zoveel gelede woorden is de functie van *-baar* en *-lijk*-afleidingen dat met behulp van één woord beknopt wordt weergegeven wat anders in een woordgroep wordt uitgedrukt. Het gaat echter niet alleen om de kernachtigheid van een woord als alternatief voor een soms vrij omslachtige parafrase, maar door het nieuwe gelede woord wordt tevens een nieuw lexicale concept gesteld. De objectmodificerende adjectieven op *-lijk* en *-baar* betekenen op categoriaal niveau, dat het mogelijk is dat iets of iemand de handeling, uitgedrukt door het verbale correlaat, ondergaat. Deze afleidingen hebben weliswaar een verbale basis, maar het zijn adjectieven. Omdat het adjectieven zijn, en adjectieven prototypisch een *kwalificerende* functie hebben, wordt in hun betekenis vaak opgenomen een oordeel over de (mate van) *geschiktheid* om Goal van een bepaalde handeling te zijn: iets of iemand leent zich daartoe *volgens de spreker*. (Soms wordt de graad van geschiktheid geëxpliciteerd door een evaluatieve bepaling: *makkelijk*, *moeilijk*, *vlot leesbaar*.) Een *deelbaar getal* is een soort getal, behorend tot de categorie der getallen die gedeeld kunnen worden; een *leesbaar handschrift* daarentegen is niet een exemplaar van een bepaalde categorie handschriften die gelezen kunnen worden, maar is een handschrift waaraan de spreker een bepaalde kwalificatie toekent, dat zich naar zijn oordeel positief onderscheidt van andere handschriften wat betreft z'n geschiktheid om gelezen te worden. Sommige adjectieven op *-baar* vervullen een beschrijvende functie, maar de meeste hebben een kwalificerende functie. Vergelijk het onderscheid dat De Groot (1964:69) maakt tussen 'referentiële' en 'attitudinale' adjectieven. De

grens is overigens niet steeds scherp te trekken.

Het 'geschiktheidsoordeel' is soms gebaseerd op een algemene, collectieve norm, zoals bijvoorbeeld in *eetbare* (of *oneetbare*) *paddestoelen*, of in *een door waterschade onleesbaar geworden zeventiende-eeuws schrift*, maar is veelal individueel, zoals *groenten vindt een kat meestal oneetbaar* (INL tekst 837, p. 100) of in *voor mij is jouw handschrift best leesbaar*. Er zijn objectieve en subjectieve kwalificerende adjectieven op *-baar*.⁽⁸⁾

Zowel de ontwikkeling waarbij de afgeleide implicatie in de betekenis van het adjectief wordt opgenomen, als de metaforische betekenisuitbreiding liggen in het verlengde van de kernfunctie van deze adjectieven: omdat iets vanwege bepaalde eigenschappen in *bijzondere mate* geschikt is, leuk, makkelijk, aangenaam etc. om een bepaalde handeling te ondergaan, kunnen nieuwe elementen in de betekenis worden opgenomen. *Drinkbaar* gebruiken we voornamelijk attitudineel, we zeggen het vooral over zaken die inderdaad gedronken kunnen worden. Omdat *drinkbaar* een kwalificatie inhoudt, is *drinkbare koffie* geen tautologie, maar interpreteren we per implicatie dat het (tamelijk) lekkere koffie is. *Ondrinkbaar* kan misschien wel gebruikt worden in een categoriale uitspraak als *stenen zijn ondrinkbaar*, met de betekenis 'kunnen niet gedronken worden', maar meestal treedt het op in de betekenis 'volgens objectieve maatstaf niet geschikt om gedronken te worden', zoals in:

- (12) de zee is het onreinste en het reinste water tegelijk. Heilzaam voor de vissen, ondrinkbaar en dodelijk voor de mensen (INL tekst 182, p.12)

Ook wordt er mee uitgedrukt dat iets subjectief niet geschikt geacht wordt

- (8) Kwalificerende adjectieven kunnen gecombineerd worden met *voor X*; bij de subjectieve kunnen we voor *X* invullen *mij*, bij de objectieve *mensen*:

Dit handschrift is voor mij leesbaar.

Deze paddestoelen zijn voor mensen niet eetbaar.

De niet-kwalificerende adjectieven kunnen niet of slechts moeilijk met *voor X* gecombineerd worden:

*? Deze tafel is voor hem uitklapbaar.

Dat we ook daar met adjectieven te maken hebben, die hun verbale karakter kwijt zijn, blijkt uit de onmogelijkheid om een agensrol te realiseren:

*Deze tafel is door hem uitklapbaar.

Zie ook Booij & Van Haften (1987:425). Tældeman (1985:97) gaat er vanuit, dat de (niet met *on-* geprefigeerde) adjectieven op *-baar* altijd een objectief betekenismoment bevatten. Hij heeft ons echter laten weten inmiddels overtuigd te zijn van het subjectieve karakter van vele adjectieven op *-baar*.

om gedronken te worden, niet lekker is, zoals in:

- (13) Een te snelle stijging van de temperatuur maakt wijn wat troebel en uiteindelijk zurig en dus ondrinkbaar (INL tekst 10066, p.86)

(Zie ook Holierhoek & Kooij 1975).

Uit deze voorbeelden blijkt ook, dat de eerste (afgeleide implicatie) en de derde (metaforische interpretatie) betekenisontwikkeling niet goed te scheiden zijn. Als we van wijn zeggen dat die *ondrinkbaar* is, treedt er een conflict op tussen de betekenis van het adjectief en het gemodificeerde *no-men*: wijn kun je juist wel drinken. Deze contradictie dwingt tot een metaforische lezing, 'bij wijze van spreken niet te drinken'. Omdat *ondrinkbaar* kwalificerend wordt gebruikt, interpreteren we tegelijkertijd dat de wijn kwalitatief niet geschikt is om gedronken te worden, met als afgeleide implicatie dat die wijn niet lekker, vies is. Een voorwerp dat *ondraaglijk* is, is per implicatie 'zwaar'. Bij *ondraaglijke pijn* wordt de precieze invulling van de metaforische interpretatie van het adjectief (mede) bepaald door de afgeleide (en metaforische) betekenis 'zwaar'.

Het voorkomen van modale lezingen is eveneens te begrijpen vanuit de kwalificerende functie die adjectieven op *-lijk* en *-baar* (veelal) vervullen: ook de adjectieven op *-baar* vertonen vaak een attitudinele betekenis, een *onbespreekbaar voorstel* kan *naar het (subjectieve) oordeel van de spreker* niet besproken worden, en de stap dat een dergelijk plan niet besproken *mag* worden is makkelijk gezet. Bij *een strafbaar feit* is sprake van een communis opinio binnen de taalgemeenschap, een objectieve, morele norm: dit feit móet bestraft worden. Mogelijk is er in sommige gevallen ook een relatie tussen deze betekenisontwikkeling en de incorporatie van de afgeleide betekenis: in *na de survivaltocht waren ze allebei ontoonbaar* interpreteren we *ontoonbaar* als 'te vies (om aan te zien)' maar misschien speelt mee de interpretatie 'mochten ze niet ver/getoond worden'.

Bij de interpretatie van adjectieven op *-baar* speelt, net als bij de adjectieven op *-lijk* onze kennis van de wereld een rol, en kunnen in en door het gebruik bepaalde kenmerken van de zaak opgenomen worden in hun betekenis. Volgens Van Marle (1988: 347) vindt als gevolg van de inherente-eigenschap-aanduiding een 'versmelting' plaats "van de woordbetekenis en de door onze kennis van de wereld bepaalde, 'logische' implicaties van deze woordbetekenis". Interferentie met kennis van de wereld heeft echter bij elke interpretatie plaats, en bij alle (noemende) woorden kan deze kennis deel gaan uitmaken van hun betekenis. Denk bijvoorbeeld aan de interpretatie dat *een rotsig landschap* een landschap is met *veel* rotsen, of dat *lente-achtig weer* zacht weer is. De categoriale waarde en de betekenisbijdrage van het

basiswoord vormen bij gelede woorden slechts aanwijzingen voor hun betekenis, die de taalgebruiker moet construeren en in het gebruik van het nieuwe woord kan de betekenis van het basiswoord op de achtergrond raken.

Onze conclusie is dus, dat de genoemde semantische ontwikkelingen zich voordoen bij beide soorten adjectieven, en dat we ter verantwoording daarvan geen beroep behoeven te doen op een specifieke categoriale waarde.

2.3. Doubletten

In hoeverre leveren doubletten op *-lijk* en *-baar* een indicatie op voor een categoriaal betekenisverschil tussen deze objectmodificerende adjectieven?

Blijkens het *Middelnederlandsch woordenboek* zijn rond 1400 soms al beide afleidingen in gebruik⁽⁹⁾:

- (14) Hoenderen of duven, cuenenen of quicke [= wit vlees], dat etelic is (*Cout. v. Brugge* 1, 375) [veertiende eeuw]
Dat hi het waeter met synen gebede drinckelijc maken woude (*Sp. d. M.* 1, 11 b) [ca. 1450]
Eieren, peelen, wortelen, ainyen, hey, karnemelck of diergelijc eetbaer oft drinckbaer wair (*Wfri. Stadr.* 149, 285) [ca. 1425]

Tussen *etelijc* en *drinkelijc* enerzijds en *eetbaer* en *drinckbaer* anderzijds kunnen wij geen betekenisverschil constateren.

Voor het hedendaags Nederlands meent De Vooy (1963:234), dat waar adjectieven op *-lijk* en *-baar* van eenzelfde werkwoord naast elkaar voorkomen, de eerste vaak een meer figuurlijke, de tweede een meer letterlijke betekenis hebben. Hij noemt in dit verband o.a. de paren: *onmetelijk* - *onmeetbaar* en *verkiezelijk* - *verkiezbaar*. Dit onderscheid zou te maken kunnen hebben met het hierboven al opgemerkte verschil in produktiviteit.

Wij hebben, voornamelijk via CELEX, in het totaal 41 werkwoorden gevonden die corresponderen met een afleiding op *-baar* en één op *-lijk*.⁽¹⁰⁾ Het totaal aantal deverbale adjectieven op *-baar* is 467, dat op *-lijk* 237. Ter vaststelling van de paren zijn we uitgegaan van het CELEX-materiaal, m.a.w.

(9) Het valt op dat alle bewijspplaatsen in het MNW voor *eetbaer* en *drinckbaer* afkomstig zijn uit de *Westfriesche Stadtrechten* (begin 15de eeuw). Dit is een aanwijzing dat we waarschijnlijk rekening moeten houden met regionale variatie in het gebruik van de beide procédés.

(10) Voor informatie over CELEX zie Baayen (1991). Het materiaal in CELEX is ontleend aan de 'Taalatabank Hedendaags Nederlands' van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie te Leiden. De woorden die hierin slechts één maal voorkomen (of slechts twee maal in dezelfde tekst) zijn niet verwerkt, tenzij ze zijn opgenomen in een woordenboek. In dat geval krijgen ze in CELEX de frequentieaanduiding 0.

de adjectieven die daarin niet zijn vermeld, maar die wel voorkomen in de Taalatabank, of in woordenboeken zijn opgenomen, hebben we buiten beschouwing laten, alsmede de paren waarvan beide leden in CELEX de frequentie 0 hebben. Er blijken dan 14 paren te zijn van niet met *on-* geprefigeerde afleidingen op *-lijk* en *-baar* en 21 paren van met *on-* geprefigeerde adjectieven. Bij deze 35 paren zijn ook enkele kwartetten, zoals *draagbaar* - *draaglijk* - *ondraagbaar* - *ondraaglijk*, of trio's, zoals bijvoorbeeld *toepasbaar* - *toepasselijk* - *ontoepasselijk* of *uitspreekbaar* - *onuitspreekbaar* - *onuitsprekelijk*. Uit de literatuur is bekend dat nogal wat adjectieven op *-lijk* en *-baar* uitsluitend met het prefix *on-* voorkomen, maar evengoed zijn er adjectieven waarbij het met *on-* geprefigeerde correlaat niet voorkomt, zoals bijvoorbeeld bij *aanbiddelijk*, *aantoonbaar*, *opmerkelijk* en *strafbaar*.

Het meest opvallende is nu, dat bij 22 van de 35 paren sprake is van een zeer ongelijkwaardige lexicale positie: één van de twee leden van een paar heeft in CELEX een zeer lage frequentie of zelfs de frequentie 0. Een voorbeeld daarvan gaven we al hierboven: in vergelijking met de positie van *ongene(e)s(e)lijk*, met 162 voorkomens, is die van *ongeneesbaar*, dat 3 maal voorkomt, uiterst marginaal; *begeerbaar* heeft de frequentie 0 naast *begeerlijk* met 116; dit laatste heeft volgens Van Dale (1984) als eerste betekenis 'waard om begeerd te worden', en als tweede ('gewestelijke') betekenis 'begerig, gretig'. Het wordt dus voornamelijk gebruikt als objectmodificerend adjectief, en aan de synonieme afleiding op *-baar* bestaat kennelijk geen behoefte.

Er blijven met andere woorden slechts 13 doubletten over waarvan beide leden met een redelijk aantal tokens zijn vertegenwoordigd, 7 'positieve' paren en 6 paren van met *on-* geprefigeerde adjectieven. In deze gevallen doen zich veelal verschillende soorten betekenisdifferentiatie voor:

- Het adjectief op *-baar* is objectmodificerend, dat op *-lijk* subjectmodificerend. Bijvoorbeeld *beweegbaar* 37 - *beweeglijk* 217, waarbij het eerste correspondeert met een transitief werkwoord en het tweede (waarschijnlijk) met een intransitief werkwoord.
- Er is sprake van polysemie van het basiswerkwoord en het adjectief op *-baar* sluit aan bij een andere betekenisonderscheiding dan dat op *-lijk*. Bijvoorbeeld *draagbaar* 122 - *draaglijk* 143; het eerste heeft vrijwel steeds een betekenis die correspondeert met *dragen* 'vervoeren', 'bij zich hebben', 'aan het lichaam hebben', zoals in *draagbare radio*, *draagbare mode*; *draaglijk* correspondeert vrijwel steeds met 'verdragen', 'verduren' zoals in *draaglijke pijn*, *kou*.⁽¹¹⁾

(11) Bij Prometheus verschijnt een serie bloemlezingen in pocketuitgave van verschillende auteurs onder de titel *De draagbare [naam van de schrijver]*; hierin wordt duidelijk

- Het adjectief op *-lijk* is semantisch gespecialiseerd, dat op *-baar* is doorzichtiger. Bijvoorbeeld *onuitspreekbaar* 21 - *onuitsprekelijk* 188; beide objectmodificerend; *onuitsprekelijk* wordt voornamelijk metaforisch, versterkend gebruikt (*een onuitsprekelijk verdriet* 'dat bij wijze van spreken niet uitgesproken kan worden, zeer groot'). Tot deze groep behoort o.a. ook het door De Vooy's genoemde paar *onmeetbaar* 34 - *onmetelijk* 314.

Met name op grond van de paren in de laatste groep zou de indruk kunnen ontstaan, dat semantische specialisatie bij de adjectieven op *-lijk* regel, bij die op *-baar* uitzondering is. Ten onrechte: zoals we in 2.2. al hebben laten zien, doet zich semantische specialisatie ook voor bij de adjectieven op *-baar*, zij het door de produktiviteit van de categorie in mindere mate. Het verschil is niet kwalitatief maar kwantitatief. Adjectieven op *-lijk* behoren tot een gesloten categorie, terwijl de categorie op *-baar* produktief is. Dat betekent dat de adjectieven op *-lijk* allemaal gelexicaliseerd zijn, terwijl aan de categorie op *-baar* nieuwe, doorzichtige leden worden toegevoegd. In deze nieuwvormingen zijn "nog niet direct allerlei 'bijkomstige' lexicale betekenisonderscheidingen (...) geïntegreerd" (Schultink 1962:32). Deze produktiviteit heeft ook gevolgen voor de bestaande woorden op *-baar*: deze vormen enerzijds een lexicale eenheid, een taalteken, onderhevig aan semantische specialisatie, maar hebben anderzijds als lid van een open morfologische categorie een doorzichtige, compositionele betekenis. Vanuit dit verschil met de categorie op *-lijk* laat zich verklaren dat de individuele adjectieven op *-baar* doorzichtiger zijn dan de individuele adjectieven op *-lijk*.

Dat in de bovengenoemde doubletten de adjectieven op *-baar* geen sterke semantische specialisatie vertonen, vindt zijn verklaring juist in het naast elkaar voorkomen van beide afleidingen bij eenzelfde werkwoord. De betreffende adjectieven op *-baar* ontleen hun bestaansrecht immers aan de sterke specialisatie van de corresponderende adjectieven op *-lijk*. De ondoorzichtige betekenis van deze adjectieven op *-lijk* schept de ruimte voor een afleiding op *-baar*. Het ligt voor de hand, dat de ontwikkelingen die zouden leiden tot synonymie met de afleidingen op *-lijk* bij deze afleidingen op *-baar* grotendeels achterwege blijven.⁽¹²⁾ Afwezig zijn die overigens geenszins, en in elk geval is er geen reden een verschil terug te voeren tot een

gespeeld met de lezing 'te verdragen' naast de gevestigde interpretatie van *draagbaar*.

- (12) Tussen afleidingen op *-heid* (produktief) en *-te* (improduktief) van adjectieven constateert Van den Toorn (1992:369-70) een vergelijkbare verhouding: "terwijl bijvoorbeeld *vlakke* de betekenis 'plat land' heeft aangenomen, is daarnaast *vlakheid* mogelijk geworden om de eigenschap 'het vlak zijn' aan te duiden. Afleidingen op *-heid* hebben zo'n betekenisontwikkeling als bij veel *-te*-woorden niet doorgemaakt".

verschil in categoriale waarde.

3. Ambigüiteit als mogelijke oorzaak van produktiviteitsverlies

We hebben laten zien dat er geen kwalitatief semantisch verschil bestaat op categoriaal niveau als gevolg waarvan de categorie objectmodificerende adjectieven op *-lijk*, anders dan die op *-baar*, semantisch niet coherent zou zijn. Omdat een dergelijk verschil in categoriale waarde ten grondslag ligt aan Van Marle's verklaring voor het verlies van produktiviteit van de categorie op *-lijk*, boet deze verklaring aan kracht in. Daarom zoeken wij in deze paragraaf een alternatief. We gaan daartoe terug naar het Middelnederlands en presenteren hier observaties die ons inziens een aanknopingspunt bieden voor een andere hypothese.

We willen laten zien dat de regelmaat in de semantische relatie tussen adjectief op *-lijk* en corresponderend werkwoord, die, zoals we in paragraaf 1.1. besproken hebben, voor het hedendaags Nederlands tot op zekere hoogte aanwezig is, in oudere fasen van het Nederlands ontbreekt. Veel adjectieven waren in structureel opzicht ambigu, wat in bepaalde contexten kon leiden tot semantische ambigüiteit. Dit kan ons inziens een rol gespeeld hebben bij het produktiviteitsverlies van de deverbale categorie op *-lijk*.

3.1. De oudere fasen van het Nederlands: semantische ambigüiteit

De in paragraaf 1.1 genoemde hedendaags Nederlandse ambigue adjectieven als *verachtelijk* zijn overblijfsels uit oudere fasen van het Nederlands. In de Middelnederlandse periode hadden heel veel *-lijk*-adjectieven beide betekenis-mogelijkheden: ze konden zowel subject- als ook objectmodificerend zijn. In een aantal gevallen correspondeert subjectmodificatie met de intransitieve lezing van het werkwoord en objectmodificatie met de transitieve.⁽¹³⁾

- (15) *clagelijc*
'klagend' (van intransitief *klagen*; subjectmodificerend)
Wanneer haer jammerlike roep te minen oren comet toe met haren clagheliken screyen (*Tien Pl.* 1383) [ca. 1400]
Haer claechelike woorden ende haer ontfermelike bekermen tesneden dijn teeder hert (*Hs. Moll* 8, 11v.) [1500-1530]

- (13) De voorbeelden in deze paragraaf zijn afkomstig uit het MNW en uit het WNT; voor bronvermeldingen en dateringen zie die woordenboeken.

‘beklagenswaardig’ (van transitief *klagen*; objectmodificerend)
 Een edel wijf .. hordic claghen een claeghelijc leit (*klagen over een beklagenswaardige, treurige zaak*) (*Vad. Mus.* 1, 78, 1)
 [ca. 1410]
 Twelcke claghelicke ende jammerlicke zaken zijn (*Ann. Em.* 14, 48) [1488]

Dezelfde situatie vinden we bij Middelnederlandse afleidingen als *brekelijc*, *beweeglijc* of *geneeslijc*. Niet voor alle gebruiksgevallen is echter duidelijk te bepalen met welke van de beide mogelijkheden we te maken hebben; ze vallen als het ware samen:

- (16) het glas breekt → het glas is brekelijk
 iem. breekt het glas → het glas is brekelijk

Deze samenvallende situatie is in het modern Nederlands (gedeeltelijk) opgeheven doordat er naast de *-lijk*-afleiding ook een adjectief op *-baar* bestaat, dat alleen objectmodificerend gebruikt kan worden:

- (17) A beweegt/geneest B → B is beweegbaar/geneesbaar

En *klaaglijk* heeft één van zijn mogelijkheden (nl. objectmodificatie) helemaal verloren. Het wordt tegenwoordig alleen nog in de actieve betekenis ‘klagend’ gebruikt. *Brekelijk* komt in het Standaardnederlands niet meer voor.⁽¹⁴⁾ De betekenismogelijkheden zijn overgenomen door *breekbaar*.

Anders ligt de situatie bij een adjectief als *bederfelijk*. Het is afgeleid van het intransitieve of transitieve werkwoord *bederven*, maar in tegenstelling tot de vorige groep leveren beide afleidingswegen een subjectmodificerend adjectief op:

- (18) het voedsel bederft → bederfelijk voedsel
 het (hete) weer bederft het voedsel → bederfelijk weer⁽¹⁵⁾

Ook hiervan vinden we in het Middelnederlands meer gevallen, zoals:

- (19) *verderfelijc*
 ‘vergankelijk’ (van intransitief *verderven*)
 Dat verderfelike lichaem beswaert die siel (*Hs. Moll* 5, 18b)

(14) We vinden *brekelijk* tegenwoordig vooral in het Vlaams. Het wordt in het bijzonder (subjectmodificerend) gezegd van mensen (m.n. ouderen en vrouwen).

(15) Deze gebruiksmogelijkheid wordt in Van Dale (1984) nog als ‘gewestelijk’ gekenmerkt, maar zal in ons ‘koelkast-tijdperk’ waarschijnlijk al snel helemaal verdwijnen.

[ca. 1450]

‘verderfelijk’ (van transitief *verderven*)
 Ghenoechten van den lechame, die beestelijc sijn ende sere onbequame ende verderfelijc der eren (*Heim.* 261) [eerste helft veertiende eeuw]

De tot nu toe besproken betekenismogelijkheden op basis van transitieve werkwoorden kunnen we weer koppelen aan de semantische functie van het subject van zo'n transitief werkwoord. Als het subject de functie Agens heeft dan wordt het adjectief objectmodificerend (*clagelijc*), een Force-subject leidt tot subjectmodificatie (*verderfelijc*). Maar ook deze (toch al vrij vage) semantische regelmaat gaat in het late Middelnederlands niet op. Zo zegt het WNT dat *verderfelijk* in de 16de eeuw ook als eigenschap van personen gebruikt wordt:

- (20) Sy syn openbare Afgodendieners, ende geene Martelaers, noch openbare Belijders der warachtiger leere: maer sy zijn henseluen als ooc velen anderen seer schadelicke, verderflicke pluymstryckers. (Nicolai in *Bibl. Reform. Neerl.* 7, 318) [1569]

Het subjectmodificerende adjectief correspondeert hier met het transitieve *verderven*. Maar hoe zit het met het subject (*pluymstryckers*)? Force? Agens? De laatste mogelijkheid lijkt ons op z'n minst zo plausibel als de eerste.

De adjectieven die alleen een transitief werkwoord naast zich hebben, lijken in de Middelnederlandse periode haast structureel twee betekenismogelijkheden te hebben. Een voorbeeld is *lasterlijk*:

- (21) objectmodificerend
 Een man was in deser naeste stat, die een lasterlic leven leyde in allen sonden (*Vaderl.* 6c) [1480]
 subjectmodificerend
 Soo wie enen raet of enen ouden sceppe slughe, stiet of loghende of mit lasterliken woorden verspreke (*d.i.* versprake) (*O. Vaderl. R.* 2, 482) [1354]

In het late Middelnederlands (15de/16de eeuw) valt er ook geen regelmaat te ontdekken met betrekking tot de semantische functie van het subject. Zo spreekt het MNW bij *quetselijc* expliciet van een ‘actieve’ (modern Nederlands ‘kwetsend’) en een ‘passieve opvatting’ (modern Nederlands ‘kwets-

baar')⁽¹⁶⁾. En bij de actieve lezing heeft het gemodificeerde subject niet alleen de functie Force,

- (22) Si hebben oock crancke zenuwen ende hersenen, den welcken den wijn seer quetselijck is (*Reg. 7d*) [1514]

maar ook Agens:

- (23) Want si van Gode werden geplaget, die quetselic zijn ten armen waert (*den armen overlast aandoen, wreed of hardvochtig jegens hen zijn*) (*Sp. d. Sonden* 4308) [15de-eeuws afschrift van 14de-eeuwse tekst]

Vergelijk in dit verband ook *verwijtelijk* in het volgende citaat:

- (24) Dat sie ghenen susteren moyelick noch verwytelick wesen sulen in ghenen tyden, die van hun wat gesecht mooghen hebben (*Hs. Kloosterr. 7v.*) [eerste helft zestiende eeuw]
A verwijt B (iets) → A is B verwijtelijk

We geven nog drie citaten met *lovelijc* die de verschillende mogelijkheden van dit adjectief duidelijk maken:

- (25) objectmodificerend
Des hertogen dochter van Brusewijn, ene vrouwe lovelijc (*Sp. IV*¹, 46, 259)
subject (Force)-modificerend
Der gueder vrouwen, daermen nye anders off en hoirde dan eer ende lovelijke woirde (*MLoep II*, 3404) [tweede helft vijftiende eeuw]
subject (Agens)-modificerend
Dat hi (*de mensch*) onsen Here loofleec es van den goede, dat hi hem doet (*Vad. Mus.* 2, 216) [ca. 1410]

Vooraf in verbinding met het koppelwerkwoord *zijn* worden *-lijk*-afleidingen van transitieve werkwoorden vaak Agens-modificerend gebruikt in het late Middelnederlands. Ze dienen dan om het corresponderende werkwoord te omschrijven.

In de 16de eeuw bereikt deze mogelijkheid een hoogtepunt. De redrijkers buiten de reeds bestaande mogelijkheden uit⁽¹⁷⁾ en maken de actieve,

(16) Het WNT (VII,1; p. 770) heeft het over *kwetselijk* in "een tot heden na de mnl. periode niet aangetroffen bet. kwetsbaar".

(17) Dit is trouwens een belangrijk verschil met de in 1.2. besproken pogingen van (vooral) Bilderdijk om subjectmodificerende *-baar*-adjectieven populair te maken. Deze adjectie-

Agens-modificerende categorie op *-lijk* haast onbeperkt productief.⁽¹⁸⁾ Dergelijke afleidingen worden niet alleen gevormd van intransitieve werkwoorden

- (26) Hier uyt is moeyt' oprijlijck (V. Mander, *Bucol.* 132) [1597]

of van absoluut gebruikte werkwoorden,

- (27) Wie soude dan noch deurven segghen lieghlijck Als dat de Son yet soude zijn bedrieglijck? (V. Mander, *Bucol.* 88) [1597]

maar ook van wederkerende

- (28) O Godt..., voor uwen thoren ben ick my verveirlijck (Houwaert, *Vier Wterste*, 186) [1583]

en transitieve werkwoorden:

- (29) Om dat elck van Christo begheerlic zijn souwe Verlost te syne (*Gentsche Sp.* 19)

Lucas vermaende ons in alle ziin zaken vroet, Zoo ons ooc zijn andere euangelisten radelick, Dat den meinsche tot allen tiden waken moet (*De Castelein, Const v. Rhetor.* 178) [1548]

Alte qualijck slaet hy gade Mijn patrimonie goet [...]: Dwelck ick mynen man dicwils ben verwytelijc (V. Ghiste, *Terent. Phorm.* 69) [1555]

Naast dit (subjectmodificerende) gebruik van de adjectieven op *-lijk* blijft ook de mogelijkheid van objectmodificatie bestaan. In het late Middelnederlands bestaat dus een situatie waarin een afleiding op *-lijk* van een transitief werkwoord in principe altijd twee betekenismogelijkheden heeft. Daardoor kunnen de semantische verhoudingen onduidelijk worden. Zo is bijvoorbeeld een zinsnede als '... dat ic di hatelic ben ...' ambigu (Wie haat hier wie?).⁽¹⁹⁾

ven sloten niet aan bij in de taal van die tijd bestaande mogelijkheden, maar waren een echte vernieuwing ten opzichte van die taal. Ze werden dan ook niet geaccepteerd door de taalgemeenschap.

(18) Vgl. ook Stutterheim (1981:72), die eveneens ervan uitgaat dat we hier niet alleen te maken hebben met semantische herinterpretatie van bestaande woorden, maar dat er sprake is van een productief morfologisch procédé. En hij merkt (op blz. 70) op: "Dat de productiviteit hier in dienst staat van het rijm, valt niet te betwijfelen."

Op de grote productiviteit van dit procédé duidt ook het feit dat J. Mak dergelijke *-lijk*-afleidingen niet opneemt in zijn Rhetoricaal Glossarium, "voorzover ze [...] slechts dienen ter omschrijving van het werkwoord, waarvan ze zijn afgeleid" (Mak 1959:VII).

(19) Ook *hatelijk* kan namelijk subjectmodificerend (bijv. 'Datmen om wel te leven van noode

Alleen de context maakt in zo'n geval een correcte interpretatie (hier: 'jij haat mij'; objectmodificatie) mogelijk:

- (30) Ic verblide mi dat ic di hatelic bin, die boos biste (*Hs. Cyrill.* 65r.) [1475]

De afleiding *verdraaglijk* kon in de 14de/15de eeuw subjectmodificerend/actief en objectmodificerend/passief gebruikt worden:

- (31) subjectmodificerend ('verdraagzaam')
Sijt vredelijc ende verdrachelic onder uwe susteren (*Ruusb.* 4, 80)
objectmodificerend ('te verdragen')
Du verdroechste in stadighen moede die becoringhe des viants,
om dattu alle dese dinghen ons woudste maken verdrachelijc
(*Hs. Moll* 7, 46d)

Ook voor dit adjectief geldt dat de dubbele betekenis soms moeilijkheden kan opleveren (vooral als het gebruikt wordt om een [+ menselijk] substantief te modificeren):

- (32) De Turcken schijnen ... hier in (*in afgoderij*) veel verdraghelicker (*dan de papisten*) te zijn ... (Nicolai in *Bibl. Reform. Neerl.* 7, 344) [1569]

Is de houding van 'de Turken' met betrekking tot afgoderij 'verdraagzamer' dan die van de papisten, of is hun houding 'beter te verdragen'? Ook hier komt men alleen door de context tot de juiste interpretatie (d.i. 'beter te verdragen'; objectmodificerend).

Maar zelfs met context blijft de interpretatie soms moeilijk. Vergelijk *versmadelijk* in de volgende zin:

- (33) Dat ambocht is seer versmadelic, want ic altoos leelijke swarte handen hebben moet (*Dial. Creat.* 69a) [1488]

Wat staat hier? Staat er (vrij geparafraseerd) 'Ik haat/veracht mijn beroep' of 'Mijn beroep brengt mij schande, beledigt mij'? Het is zeer de vraag of bij deze zin een keuze mogelijk is.

Zowel op het categoriale niveau als bij individuele afleidingen van transitieve werkwoorden was er dus sprake van potentiële ambigüiteit:

heeft, of een seer getrou vriendt, of een hatelijc vyandt' - Coornheert 1, 314 b.) en objectmodificerend (bijv. 'Haatlijk ras van laffe vleijers' - Da Costa 1, 64) gebruikt worden.

(34)	A begeert B	A is begeerlijk // B is begeerlijk
	A haat B	A is hatelijk // B is hatelijk
	A kwetst B	A is kwetselijk // B is kwetselijk
	A looft B	A is lovelijk // B is lovelijk
	A prijst B	A is prijselijk // B is prijselijk
	A verdraagt B	A is verdraaglijk // B is verdraaglijk
	A vergeet B	A is vergetelijk // B is vergetelijk
	A versmaadt B	A is versmadelijk // B is versmadelijk

Dit kon in bepaalde gebruiksgevallen tot misverstanden leiden. Ook met context-informatie was het niet uitgesloten dat een hoorder/lezer tot een andere interpretatie kwam dan de door de spreker/schrijver bedoelde. Het is goed voorstelbaar dat taalgebruikers in een dergelijke situatie het zekere voor het onzekere nemen en een dergelijke bron van mogelijke misverstanden vermijden.

Als deze hypothese correct is, als dus de beschreven ambigüiteit een belangrijke factor is voor het produktiviteitsverlies van *-lijk*, dan verwachten we dat deze ambigüiteit verdwenen is en dat ook de overgebleven *-lijk*-afleidingen in dit opzicht een verandering ondergaan hebben. Dit is in overeenstemming met de taalfeiten. De genoemde afleidingen zijn of helemaal verdwenen (*lovelijk*, *kwetselijk*, *vergetelijk*, *versmadelijk*), of ze hebben één van hun mogelijkheden (bijna) verloren (zoals *begeerlijk* en *prijselijk* die alleen nog objectmodificerend gebruikt kunnen worden⁽²⁰⁾). *Verdraaglijk* verliest z'n subjectmodificerende betekenisomstandigheid; vanaf de 16de eeuw komt daarvoor *verdraagzaam* in de plaats (de eerste bewijspplaats in het WNT is uit 1573). *Hatelijk* en de in paragraaf 1.1. al genoemde adjectieven *begrijpelijk*, *besmettelijk* en *verachtelijk* hebben volgens Van Dale (1984) nog beide mogelijkheden. Bij *begrijpelijk* heeft echter de passieve in het taalgebruik een dominerende positie, bij *besmettelijk* de actieve; bij *verachtelijk* en *hatelijk* zijn beide betekenissen ook in het hedendaags Nederlands misschien gelijkwaardig.

Dat semantisch ambigue *-lijk*-afleidingen in het hedendaags Nederlands niet meer (of nauwelijks nog) voorkomen, is een aanwijzing voor de juistheid van onze hypothese.

(20) In het zuiden van het Nederlandse taalgebied heeft *begeerlijk* nog steeds de mogelijkheid van Agens-modificatie: *een begeerlijke vent* is daar niet een aantrekkelijke jongen, maar een dief (tenminste volgens Van Dale 1984). - Het bestaan van *prijs(e)lijk* is discutabel: het staat in de woordenboeken, maar in CELEX heeft het de frequentie 0.

3.2. De afleidingsrelatie: deverbaal of denominaal?

We willen in deze paragraaf aandacht besteden aan een tweede factor die bijdraagt tot de ondoorzichtigheid van *-lijk*-afleidingen. Deze zijn namelijk ook structureel ambigu in die zin dat de categorie van het basiswoord niet altijd duidelijk is.

Zoals bekend hebben adjectieven op *-lijk* een zeer heterogeen toepassingsdomein.⁽²¹⁾ Naast werkwoorden kunnen ook zelfstandige naamwoorden (*vrouwelijk*), bijvoeglijke naamwoorden (*openlijk*) of bijwoorden (*achterlijk*) de basis van een *-lijk*-afleiding zijn.

Soms is het moeilijk te bepalen of de basis een zelfstandig naamwoord of een werkwoord is; vormelijk en semantisch zijn beide afleidingsrelaties mogelijk. We hebben boven *bederfelijk* als deverbale afleiding besproken. Maar dit adjectief kan ook worden opgevat als een denominale afleiding:

- (35) bederfelijk voedsel - voedsel dat bederft / aan bederf
onderhevig is
bederfelijk weer - weer dat (voedsel) bederft / dat bederf
veroorzaakt

Veel van de Middelnederlandse adjectieven op *-lijk* kunnen zowel van een werkwoord als van een nomen afgeleid zijn. Dit heeft uiteraard te maken met de geschiedenis van *-lijk*: als suffix kwam het eerst achter nomina voor, pas later werd het ook ter vorming van deverbale afleidingen gebruikt. Aan de adjectieven met een dubbele afleidingsrelatie komt hierbij een 'schakelfunctie' toe. Opvallend is, dat het vaak juist deze adjectieven zijn die in de loop der tijd zijn verdwenen.

Van de in paragraaf 3.1. besproken afleidingen hoort een aantal bij deze groep met een dubbele afleidingsrelatie. Zo hoeft bijvoorbeeld *lovelijk* niet per se als deverbale afleiding opgevat worden, de parafrases maken duidelijk dat het adjectief in semantisch opzicht net zo goed (en misschien zelfs beter) gerelateerd kan worden aan het corresponderende zelfstandige naamwoord *lof*: *ene vrouwe lovelijk* is geen 'vrouw die looft/prijst', maar 'een vrouw die geloofd/geprezen kan/moet worden' (als we tenminste uitgaan van de passieve, objectmodificerende betekenis). Deze betekenis kan men echter ook parafraseren door gebruik te maken van het corresponderende nomen: 'een vrouw die lof/roem/eer verdient'. En als we *lovelijke woirde* subjectmodificerend interpreteren, dan zijn het 'woorden die loven/prijzen' of 'woor-

den waaruit lof spreekt'.

Andere Middelnederlandse afleidingen die in dit opzicht ambigu zijn, d.w.z. die zowel aan het corresponderende werkwoord als aan het zelfstandig naamwoord gerelateerd kunnen worden, zijn *clagelijk*, *hatelijk*, *lasterlijk*, *priselijk*, *verderfelijk* enz.

Een dergelijke ambiguïteit hoeft voor de hoorder/lezer geen probleem te zijn. De mogelijke betekenisinterpretaties wijken nauwelijks van elkaar af. Ook wanneer de communicatiepartners voor hun interpretatie niet dezelfde afleidingsrelatie leggen, is de kans op communicatieproblemen uiterst gering. Problematisch kan een dubbele afleidingsrelatie echter voor een spreker zijn. Welke van de twee moet hij als grondwoord voor een nieuwe afleiding nemen, het nomen of het werkwoord? We vinden in het Middelnederlands dan ook vaker dubbele vormen als *sprakelijk/sprekelijk* waarvan er qua vorm één duidelijk deverbaal (*sprekelijk*) en de ander denominaal (*sprakelijk*) is. Semantisch hebben beide ongeveer dezelfde functie ('welbespraakt').

Het lijkt ons zeer aannemelijk dat er onzekerheid bestond over de precieze aard van de afleidingsrelatie. Samen met de ambigue semantiek van de afleidingen die corresponderen met een transitief werkwoord, die ook bij de lezer/hoorder tot interpretatieproblemen kon leiden, komt deze onzekerheid ons inziens in aanmerking als verklarende factor voor het produktiviteitsverlies van de deverbale categorie op *-lijk*.

4. Besluit

We hebben, naar wij hopen, aangetoond dat het heterogene toepassingsdomein van *-lijk* en, belangrijker nog, de semantische ambiguïteit van adjectieven op *-lijk* ertoe geleid kan hebben dat zowel bestaande als ook nieuwe *-lijk*-adjectieven door de taalgebruikers vermeden werden. Op grond van de vele vormelijke en semantische mogelijkheden miste de categorie de voor een produktieve categorie noodzakelijke formeel-semantische doorzichtigheid.⁽²²⁾

Zoals we in 1.2. gezien hebben, dreigde ook *-baar* in de 18de en 19de eeuw 'te veel' mogelijkheden te krijgen, in die zin dat het toen werd gebruikt om op basis van zowel intransitieve als transitieve werkwoorden subjectmodificerende adjectieven (met actieve betekenis) te vormen. Dit procédé sloot echter niet aan bij bestaande mogelijkheden van de taal in die tijd en is daarom beperkt gebleven tot de literaire taal van enkele auteurs. De categorie op

(21) Vgl. bijv. het WNT-artikel over *-lijk*, Stoett (1895) of Van Loey (z.j.).

(22) Soortgelijke factoren hebben ook bij de opkomst van de equivalenten van *-baar* in het Duits en in het Engels een rol gespeeld. Vergelijk voor het Duitse *-bar* Flury (1964) en voor het Engelse *-able* Dalton-Puffer (1992).

-baar bleef derhalve doorzichtig en daarmee produktief.⁽²³⁾

We zijn bij onze analyse uitgegaan van de hypothese, dat een taalgebruiker een taalelement vermijdt als hij/zij niet zeker weet wat de betekenis ervan is en/of niet zeker kan zijn dat de communicatie-partner het 'goed' interpreteert. Een dergelijke vermijdingsstrategie is echter alleen mogelijk als er eenduidige alternatieven bestaan. In het geval van *-lijk* waren en zijn die er:

- de passieve, objectmodificerende betekenis kon men met behulp van het reeds bestaande en produktieve suffix *-baar* van transitieve werkwoorden afleiden;
- voor de actieve, subjectmodificerende betekenis stond het onbeperkt produktieve tegenwoordige deelwoord ter beschikking (vgl. *een verwarrende opmerking, een verheugende mededeling*); daarnaast kon men ook gebruik maken van (reeds bestaande) afleidingen op bijv. *-zaam* (*voedzame maaltijd*) of *-ig* (*geldig plaatsbewijs*);
- de constructie '*zijn* + *V-lijk*' (vgl. de voorbeelden 26 t/m 29) kon men voorkomen door een finiete vorm van het werkwoord te gebruiken.

Deze alternatieven boden de taalgebruikers de mogelijkheid te differentiëren. De beide functies konden door verschillende vormen uitgedrukt worden. Op *woordniveau* is dit op verschillende manieren gebeurd:

- de *-lijk*-afleiding is helemaal verdwenen
drinkelijk → drinkbaar
leerlijk → leerbaar / leerzaam
quetselijk → kwetsbaar / kwetsend
- de *-lijk*-afleiding heeft een beperking van zijn mogelijkheden ondergaan
beweeglijk → beweegbaar / beweeglijk
begeerlijk → begeerlijk / begerig
verdraaglijk → verdraaglijk / verdraagzaam

Op het *categoriale niveau* heeft dit geleid tot improduktiviteit van de categorie op *-lijk*. Deze is gedeeltelijk, nl. in zijn objectmodificerende, passieve betekenis, vervangen door de produktieve categorie op *-baar*. Voor de subjectmodificerende, actieve mogelijkheid is niet één procédé in de plaats gekomen; deze functie wordt in het hedendaags Nederlands vooral door het

tegenwoordig deelwoord vervuld.

Voor de verhouding tussen *-baar* en *-lijk* betekent dit alles, dat we niet, zoals Van Marle (1988:344), uitgaan van een 'drag chain'. Volgens hem is de objectmodificerende categorie op *-lijk* 'uitgestorven' en niet verdrongen, en de 'open plaats' die deze categorie heeft achtergelaten is door de categorie op *-baar* weer opgevuld. Wij stellen ons de veranderingen in de produktiviteit van deze twee categorieën daarentegen voor als met elkaar in wisselwerking: het bestaan van *-baar* heeft het produktiviteitsverlies van *-lijk* bevorderd; en andersom was de zwakker wordende positie van *-lijk* gunstig voor de produktiviteit van de categorie op *-baar*.

Men kan zich tenslotte afvragen waarom *-lijk* zich niet 'teruggetrokken' heeft naar z'n subjectmodificerende betekenis Mogelijkheid en in deze betekenis produktief gebleven is. Hierdoor zou immers een 'keurige' vorm-betekenis-systematiek zijn ontstaan met *-lijk* als affix voor subjectmodificerende adjectieven en *-baar* als affix voor objectmodificerende adjectieven.

Dit is ons inziens echter geen reële optie. De in de 16de eeuw bestaande adjectieven op *-lijk* hadden nu eenmaal vaak beide betekenissen. Er was sprake van een produktieve systematiek die beide betekenis Mogelijkheden genereerde. 'Terugtrekken' betekent in feite dat er een *nieuw* procédé zou moeten ontstaan, een procédé met slechts één, eenduidige betekenis. Het 'oude' procédé zou improduktief moeten worden en de bestaande afleidingen zouden hun objectmodificerende betekenis moeten verliezen of helemaal moeten verdwijnen. Dan pas, als de oude systematiek min of meer verdwenen is, is het denkbaar dat taalgebruikers de systematiek achter de bestaande adjectieven herinterpreteren en een nieuw procédé produktief toepassen om nieuwe woorden te vormen.

(23) Het is trouwens heel opvallend dat Van Marle (1990a:19) de "semantische heterogeniteit waarin deze ontwikkeling zou resulteren" als belemmerende factor voor de opkomst van subjectmodificerende, actieve *-baar*-afleidingen ziet, terwijl hij dezelfde factor afwijst als verklaring van het produktiviteitsverlies van *-lijk*. Zie hiervoor Van Marle (1988:345).

Bibliografie

- ANS = *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Onder redactie van G. Geerts, W. Haeseryn, J. de Rooij, M.C. van den Toorn. Groningen: Wolters-Noordhoff, Leuven: Wolters, 1984.
- BAAYEN, H. (1991), 'De CELEX lexicale databank.' In: *Forum der Letteren* 32, 221-231.
- DALTON-PUFFER, C. (1992), 'A diachronic view on morphological productivity: the case of english deverbal adjectives.' [Nog ongepubliceerde lezing (Krems)].
- DIK, S.C. (1989), *The theory of functional grammar. Part I: The structure of the clause*. Dordrecht: Foris.
- FLURY, R. (1964), *Struktur- und Bedeutungsgeschichte des Adjektiv-Suffixes -bar*. Winterthur: Keller (diss. Zürich).
- GROOT, A.W. de (1964), *Inleiding tot de algemene taalwetenschap tevens inleiding tot de grammatica van het hedendaagse Nederlands*. 2de druk. Groningen: Wolters.
- HOLIERHOEK, I. & J.G. KOOIJ (1975), 'Tonen, laten zien, toonbaar: eigenschappen en relaties.' In: M.J.M. de Haan & B. van Selm (red.), *Studies voor Zaalberg*. Leiden: Vakgroep Nederlandse taal- en letterkunde, 126-158.
- HÜNING, M. & A. VAN SANTEN (1993), 'Productiviteit en populariteit.' In: *TABU* 23, 95-104.
- KOELMANS, L. (1981), 'Uit de geschiedenis van de Nederlandse achtervoegsels III: het suffix -baar.' In: *De nieuwe taalgids* 74, 330-339.
- LOEY, A. VAN (z.j.), *Schönfelds historische grammatica van het Nederlands. Klankleer, vormleer, woordvorming*. Achtste druk. Zutphen: Thieme.
- MAK, J.J. (1959), *Rhetoricaal glossarium*. Assen: Van Gorcum.
- MARLE, J. VAN (1988), 'Betekenis als factor bij produktiviteitsverandering (iets over de deverbale categorieën op -lijk en -baar).' In: *Spektator* 17, 341-359.
- MARLE, J. VAN (1989), 'A case of morphological elaboration: the history of dutch -baar.' In: *Folia linguistica historica* 9, 213-234.
- MARLE, J. VAN (1990a), *Over de ongelijksoortigheid van synchronie en diachronie*. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar taalverandering. Amsterdam: P.J. Meertens-Instituut.
- MARLE, J. VAN (1990b), 'Iets over woordvorming en woordschepping bij Bilderdijk.' In: *Het Bilderdijk-museum* 7, 2-9.
- MNW = *Middelnederlandsch woordenboek*. Door J. Verdam en E. Verwijs. 's-Gravenhage, 1885-1952.
- PUTTEN, F. VAN DER (1986), 'Deverbal adjectives: grammatical or thematic relations?' In: F. Beukema & A. Hulk (eds.), *Linguistics in the Netherlands 1986*. Dordrecht, Riverton: Foris, 179-188.
- SCHULTINK, H. (1962), *De morfologische valentie van het ongelede adjectief in modern Nederlands*. Utrecht: HES publishers, 1982 (ongewijzigde herdruk).
- STOETT, F.A. (1895), 'Het achtervoegsel -lijk.' In: *Noord en Zuid* 18, 422-429.
- STUTTERHEIM, C.F.P. (1981), 'Dienstbare productiviteit.' In: *Forum der Letteren* 22, 64-73.
- TAELEDEMAN, J. (1985), '"De soep is wel eetbaar maar niet etelijk". Over de verbatieven op -(e)lijk in de Vlaamse dialecten en het A.N.' In: *Spektator* 15, 94-103.
- TOORN, M.C. VAN DEN (1992), 'Vragen bij concurrerende suffixen.' In: H. Bennis & J.W. de Vries (red.), *De Binnenbouw van het Nederlands. Een bundel artikelen voor Piet Paardekooper*. Dordrecht: ICG Publications, 363-371.
- Van Dale (1984) = *Van Dale - Groot woordenboek der Nederlandse taal*. Elfde, herziene druk door G. Geerts en H. Heestermans. Utrecht, Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 1984.
- VOOYS, C.G.N. DE (1963), *Nederlandse spraakkunst*. 6de druk. Groningen: Wolters.
- WNT = *Woordenboek der Nederlandsche taal*. Door M. de Vries en L.A. te Winkel, (1e afl. 1864).